

رویه شعب بدوی و تجدیدنظر دیوان کیفری بین‌المللی در اصلاح اتهامات لوبانگا: از هماهنگی تا تعارض میان آیین‌نامه دیوان با اساسنامه رم

نریمان فاخری*

جواد صالحی**

چکیده

تلاش نمایندگان قربانیان جرایم ادعایی لوبانگا، شعبه بدوی دیوان کیفری بین‌المللی را متقاعد کرد که با اختیارات حاصل از ماده ۵۵ آیین‌نامه دیوان کیفری بین‌المللی،^۱ عنوان قانونی اتهامات وی را برای دربرگرفتن اتهامات جدید اصلاح کند. اما شعبه تجدیدنظر دیوان، این رویه را در تعارض با مواد (۲) ۷۴ و (۹) ۶۱ اساسنامه رم شناسایی و قرار اصلاح اتهامات را نقض کرد. شعبه تجدیدنظر دیوان، ضمن اشاره به اصل تفکیک صلاحیت‌ها در اساسنامه، اصلاح اتهامات را از اختیارات دادستان و منوط به رعایت مؤلفه‌های دادرسی عادلانه شناخت. قضات شعبه تجدیدنظر دیوان، استدلال کردند ماده ۵۵ آیین‌نامه، نه‌تنها مجوزی برای اصلاح اتهامات متهم نیست، بلکه این ماده به دلیل بی‌توجهی به رعایت مؤلفه‌های دادرسی عادلانه، ناقص است.

واژگان کلیدی

دیوان کیفری بین‌المللی، مؤلفه‌های دادرسی عادلانه، آیین‌نامه دیوان، اساسنامه رم

*ntfakheri@yahoo.com

* استادیار دانشگاه پیام نور تهران

Javadsalehi@pnu.ac.ir

** نویسنده مسئول، دکترای حقوق بین‌الملل عمومی از دانشگاه پیام نور

1. Official Documents of the International Criminal Court, "Regulations of the Court", ICC-BD/01-01-04/Rev.01-05, Adopted by the Judges of the Court on 26 May 2004, Fifth Plenary Session, The Hague, 17- 28 May 2004.

مقدمه

پرونده *توماس لوبانگا دیالو* (زین‌پس، لوبانگا)، اولین پرونده منتهی به رأی محکومیت در دیوان کیفری بین‌المللی (زین‌پس، دیوان) است.^۲ لیکن محکومیت در این پرونده، همه آن چیزی نیست که قربانیان جرایم لوبانگا از عملکرد دیوان در این پرونده انتظار داشتند. ادعا شده بود که نیروهای تحت امر لوبانگا با سر بازگیری زنان و دختران، به برده‌گیری جنسی آن‌ها پرداخته‌اند و کودک‌سربازان دختر توسط فرماندهان و دیگر سربازان تحت امر لوبانگا، قربانی تجاوز به عنف و دیگر اشکال خشونت‌های جنسی قرار گرفته‌اند.^۳ دادستان دیوان در آغاز تحقیقات در وضعیت کنگو نیز اظهار امیدواری کرده بود که او جرایم شدید ادعا شده ارتکاب یافته در سرزمین کنگو از اول ژوئیه ۲۰۰۲ را مورد تحقیق و تعقیب قرار می‌دهد.^۴ او قول مساعد داده بود که گزارش‌های دولت‌ها، سازمان‌های بین‌المللی و سازمان‌های غیردولتی^۵ در رابطه با وقوع تجاوزهای جنسی در این سرزمین نیز بررسی خواهد شد. او وجود گزارش‌هایی را تأیید کرده بود^۶ که نشان می‌داد «تجاوز، شکنجه، ناپدیدسازی اجباری و بهره‌کشی جنسی از کودک‌سربازان در این سرزمین از جرایم معمول بوده است».^۷ دادستان، علی‌رغم اینکه در اظهارات پراکنده خود، وعده تعقیب این دسته از جرایم لوبانگا را به قربانیان وی داده بود، در نهایت از تعقیب این جرایم خودداری کرد، به نحوی که در کیفرخواست لوبانگا، خبری از این اتهامات نبود.^۸

تحقیقات دادسرای دیوان در ژوئن ۲۰۰۴ عمدتاً از منطقه *یتوری*^۹ کنگو شروع شد و در سپتامبر ۲۰۰۴ به نواحی شمالی و جنوبی *کیوو*^{۱۰} گسترش یافت. ادعا شده بود لوبانگا، رئیس

2. *Prosecutor v. Lubanga*, Judgment Pursuant to Article 74 of the Statute (ICC- 01/04-01/06-2842), 14 March 2012.

3. S. Pritchett, "Entrenched Hegemony, Efficient Procedure or Selective Justice?: An Inquiry into Charges for Gender-Based Violence at the International Criminal Court", *Transnational Law & Contemporary Problems*, vol. 17 (2008): 284.

4. K. Glassborow, "ICC Investigative Strategy under Fire", in C. Tosh and Y. Chazan, "Special Report: Sexual Violence in the Democratic Republic of Congo", Institute for War and Peace Reporting (2008): 232.

5. Human Rights Watch, "The War within the War: Sexual Violence against Women and Girls in Eastern Congo", (2002); Amnesty International, "Democratic Republic of Congo: Children at War", (2003); Redress, "Victims, Perpetrators or Heroes?: Child Soldiers before the International Criminal Court", *The Redress Trust*, (2006).

6. The Office of the Prosecutor of the International Criminal Court Opens Its First Investigation, Press Release, (ICC-OTP-200-40623), 23 June 2004.

7. S. SaCouto and K. Cleary, "The Importance of Effective Investigation of Sexual Violence and Gender-Based Crimes at the International Criminal Court", *American University Journal of Gender, Social Policy & the Law*, vol. 17 (2009): 337.

8. *Prosecutor v. Lubanga*, "Decision on the Confirmation of the Charges", (ICC-01/04-01/06), 29 January 2007., (Hereinafter; Decision on the Confirmation).

9. Ituri

10. Kivu

اتحادیه میهن‌پرستان کنگو^{۱۱} و فرمانده ارشد شاخه نظامی آن، موسوم به ارتش آزادی‌خواه کنگو،^{۱۲} مرتکب جنایات بی‌شماری در این سرزمین شده است. به همین دلیل، شعبه مقدماتی دیوان کیفری (زین‌پس، شعبه مقدماتی) در پاسخ به درخواست دادستان، در مورخ ۱۰ فوریه ۲۰۰۶ حکم دستگیری لوبانگا را صادر کرد.^{۱۳} شعبه مقدماتی پس از اقناع اینکه لوبانگا برای ارتکاب جرایم، ثبت‌نام، سربازگیری و استفاده از کودک‌سربازان زیر ۱۵ سال برای شرکت فعالانه در مخاصمات مسلحانه، به‌موجب مواد ۸(۲)(b)(xxvi) و ۸(۲)(e)(vi) اساسنامه رم (زین‌پس، اساسنامه) دارای مسئولیت کیفری است، حکم دستگیری او را در اختیار دادستان قرار داد. باوجود این، لوبانگا که پیش‌تر توسط دولت کنگو بازداشت شده بود، هم‌زمان با صدور حکم دستگیری‌اش از سوی شعبه مقدماتی در اختیار دیوان کیفری قرار گرفت و به بازداشتگاه لاهه انتقال داده شد.^{۱۴}

از همان ابتدای انتقال لوبانگا به لاهه، قربانیان جرایم جنسی، نگرانی خود^{۱۵} را از عدم ذکر اتهامات برده‌گیری جنسی، تجاوز و دیگر جرایم جنسی لوبانگا در تقاضای حکم دستگیری وی ابراز کردند.^{۱۶} فعالان در حوزه حقوق زنان^{۱۷} با اشاره به دلایل مؤید ربودن دختران نوجوان زیر ۱۲ سال و سپس تجاوز به آن‌ها از سوی لوبانگا و نیروهای تحت امر وی،^{۱۸} تقاضا کردند که دادستان در این زمینه تحقیقات بیشتری انجام دهد.^{۱۹} لیکن حدود یک سال بعد، همان اتهامات سابق، تأیید و برای محاکمه به شعبه بدوی دیوان کیفری (زین‌پس، شعبه بدوی) ارسال شد. نمایندگان قانونی قربانیان شرکت‌کننده در محاکمه لوبانگا از شعبه بدوی درخواست کردند عناوین اتهامات تأییدشده لوبانگا با توجه به واقعیت‌های موجود در پرونده وی اصلاح شود. نمایندگان قانونی قربانیان در درخواست خود برای اصلاح اتهامات جنسی لوبانگا به ماده ۵۵ آیین‌نامه دیوان

11. UPC

12. FPLC

13. *Prosecutor v. Lubanga*, "Decision on the Prosecutor's Application for a Warrant of Arrest", (ICC-01/04-01/06), 10 February 2006.

14. *Prosecutor v. Lubanga*, "Case Information Sheet", (ICC-01/04-01/06), 16 September 2009.

15. M. Cohen, "Victims' Participation Rights within the International Criminal Court: A Critical Overview", *Denver Journal of International Law & Policy*, vol. 37(3) (2009): 351.

16. Congolese Women's Campaign against Sexual Violence in the Democratic Republic of the Congo; available at: <http://www.rdcviolencesexuelle.org/site/en/node/55>., Beni Declaration by women's rights and human rights NGOs from the Democratic Republic of the Congo on the Prosecutions by the ICC, Beni, North Kivu, DRC, September 16, 2007, Julie Flint and Alex DeWaal, "Case Closed: A Prosecutor without Borders", *World Affairs* (2009): 14.

17. A. Beltz, "Prosecuting Rape in International Criminal Tribunals: the Need to Balance Victim's Rights with the Due Process Rights of the Accused", *St. John's Journal of Legal Comment*, vol. 23 (2008-2009): 169.

18. P. Clark, "In the Shadow of the Volcano: Democracy and Justice in Congo", (2007): 29, available at: <http://dissentmagazine.org/article/?article=724>.

19. Letter from Brigid Inder, Executive Director, Women's Initiative for Gender Justice to Luis Moreno Ocampo, Prosecutor, International Criminal Court, August 2006, at 3. available at: http://www.iccwomen.org/news/docs/Prosecutor_Letter_August_2006_Redacted.pdf.

کیفری استناد کردند که به شعبه بدوی اجازه می‌داد اتهامات لوبانگا را بر اساس آن اصلاح کند.^{۲۰} شعبه بدوی پس از بررسی دلایل قربانیان جرایم جنسی، متقاعد شد باید عنوان قانونی اعمال لوبانگا تغییر یابد.^{۲۱} این رویکرد شعبه بدوی به معنای تغییر اتهامات لوبانگا در مرحله محاکمه وی بود.

درحالی‌که دادستان تلاش می‌کرد صرفاً اتهامات جرایم جنگی لوبانگا شامل ثبت‌نام، سربازگیری و استفاده از کودک‌سربازان در مخاصمات مسلحانه را به مجازات نزدیک سازد، شعبه بدوی می‌خواست جرایم جنسی لوبانگا را نیز مشمول محاکمه و مجازات قرار دهد. لذا شعبه بدوی، قرار «تغییر عنوان قانونی وقایع» پرونده لوبانگا را در مورخ ۱۴ ژوئیه ۲۰۰۹ صادر کرد.^{۲۲} طرفین از این قرار، تقاضای تجدیدنظرخواهی کردند.^{۲۳} شعبه تجدیدنظر دیوان کیفری (زین‌پس، شعبه تجدیدنظر) در مورخ ۸ دسامبر ۲۰۰۹ با استدلال اینکه تفسیر شعبه بدوی از ماده ۵۵ آیین‌نامه در تعارض با ماده ۶۱(۹) اساسنامه است، این قرار را نقض کرد.^{۲۴} نقض قرار در شعبه تجدیدنظر، واکنش‌های زیاد فعالان حقوق بشر و طرفداران حقوق قربانیان جرایم لوبانگا برانگیخت؛ ضمن اینکه این اولین پرونده پیش روی دیوان کیفری بود که مفاد نظری اساسنامه و دیگر مقررات دیوان کیفری را به آزمون عملی گذاشته بود.

این نوشتار در صدد است که با بررسی و تحلیل رویه شعبه بدوی، استدلال‌های دادستان و متهم و رویه قضایی شعبه تجدیدنظر در رابطه با ماده ۵۵ آیین‌نامه و تعارض احتمالی آن با مواد ۷۴(۲) و ۶۱(۹) اساسنامه و دیگر مقررات دیوان کیفری به جمع‌بندی دقیق و نهایی از عملکرد

20. *Prosecutor v. Lubanga*, “Joint Application of the Legal Representatives of the Victims for the Implementation of the Procedure under Regulation 55 of the Regulations of the Court”, (ICC-01/04-01/06), 22 May 2009, (Hereinafter; Joint Application of the Legal Representatives of the Victims).

21. K. Ambos and D. Miller, “Structure and Function of the Confirmation Procedure before the ICC from a Comparative Perspective”, *International Criminal Law Review*, vol. 7 (2007): 335.

22. *Prosecutor v. Lubanga*, “Decision Giving Notice to the Parties and Participants that the Legal Characterization of the Facts May Be Subject to Change in Accordance with Regulation 55(2) of the Regulations of the Court”, (ICC-01/04-01/06), 14 July 2009., (Hereinafter; Decision on Legal Characterization).

23. *Prosecutor v. Lubanga*, “Prosecution’s Document in Support of Appeal against the ‘Decision Giving Notice to the Parties and Participants that the Legal Characterization of the Facts May Be Subject to Change in Accordance with Regulation 55(2) of the Regulations of the Court’ and Urgent Request for Suspensive effect”, (ICC-01/04-01/06), 14 September 2009; and also; *Prosecutor v. Lubanga*, “Defence Appeal against the Decision of 14 July 2009 entitled “Decision Giving Notice to the Parties and Participants that the Legal Characterisation of the Facts May Be Subject to Change in Accordance with Regulation 55(2) of the Regulations of the Court”, (ICC-01/04-01/06), 10 September 2009; and also: *Prosecutor v. Lubanga*, “Observations from the Legal Representatives of the Victims in Response to the Documents Filed by the Prosecution and the Defence in Support of their Appeals against the Decision of Trial Chamber I of 14 July 2009”, (ICC-01/04-01/06), 23 October 2009.

24. *Prosecutor v. Lubanga*, “Judgment on the Appeals of Mr. Lubanga Dyilo and the Prosecutor against the Decision of Trial Chamber I of 14 July 2009 Entitled “Decision Giving Notice to the Parties and Participants that the Legal Characterisation of the Facts May Be Subject to Change in Accordance with Regulation 55(2) of the Regulations of the Court”, (ICC-01/04-01/06 OA 15 OA 16), 8 December 2009., (Hereinafter; Lubanga Appeals Decision).

دیوان کیفری بین‌المللی در رابطه با تغییر اتهامات در مرحله محاکمه متهم دست یابد.

۱. منشأ و ماهیت ماده ۵۵ آیین‌نامه دیوان و رابطه آن با مفاد اساسنامه رم

دادستان به‌موجب مقررات اساسنامه رم، صلاحیت انحصاری تعیین اتهامات را برای رسیدگی در جلسه تأیید اتهامات دیوان کیفری پس از انجام تحقیقات بر عهده دارد. این صلاحیت تا مرحله محاکمه نیز ادامه دارد مگر اینکه دادستان، اتهامات را استرداد کند. لذا شعبه مقدماتی دیوان، حق دخالت مستقیم در تغییر یا اصلاح اتهامات را ندارد. اگرچه وضعیت‌هایی در اساسنامه پیش‌بینی شده است که ممکن است اتهامات در این وضعیت‌ها، ولو پس از طی مرحله جلسه تأیید اتهام، دستخوش تغییر شود، کلیه این موارد، حاکی از واگذاری مسئولیت انحصاری تعیین اتهامات، اصلاح و استرداد آن به دادستان است.^{۲۵}

بر اساس صلاحیت ناشی از ماده (۱) ۵۲ اساسنامه،^{۲۶} قضات دیوان کیفری در مه ۲۰۰۴ آیین‌نامه‌ای تصویب کردند که تا حدودی این صلاحیت دادستان را از بین برد. در ابتدا تصور این بود که این آیین‌نامه در چارچوب مقررات اساسنامه، تنظیم و تصویب شده است. این باور، ناشی از مقررات ماده (۱) ۵۲ اساسنامه بود. ماده (۱) ۵۲ اساسنامه تصریح کرده است که آیین‌نامه دیوان باید منطبق با مقررات اساسنامه و قواعد آیین دادرسی و ادله دیوان کیفری باشد. باوجود این، بعدها مشخص شد که هیچ‌یک از مقررات اساسنامه و قواعد آیین دادرسی و ادله، مبنای حقوقی تنظیم و تصویب این آیین‌نامه قرار نگرفته‌اند. در این شرایط، این احتمال قوت گرفت که ممکن است در رویه عملی آتی دیوان، برخی از مواد این آیین‌نامه از جمله ماده ۵۵ آن، ساختار اتهامات اثبات‌شده بر اساس مقررات اساسنامه و قواعد آیین دادرسی را به چالش بکشاند.

ماده ۵۵ آیین‌نامه که دربرگیرنده ۳ بند است (که بند سوم آن ۲ جزء دارد)، هیچ مبنایی در اساسنامه ندارد. بند ۱ ماده ۵۵ آیین‌نامه^{۲۷} برای تغییر عنوان قانونی وقایع جرایم مشمول مواد ۶ و ۷ اساسنامه یا نحوه مشارکت متهم در جرم بر اساس مواد ۲۵ و ۲۸ اساسنامه به‌کار گرفته می‌شود. بنابراین ماده ۵۵ آیین‌نامه، نه‌تنها برای جرایم تحت صلاحیت دیوان مانند نسل‌کشی،

25. D. Jacobs, "A Shifting Scale of Power: Who Is in Charge of the Charges at the International Criminal Court?", in William A Schabas et al. (eds), *The Ashgate Research Companion to International Criminal Law: Critical Perspectives*, Ashgate Research Companion (2013): 211.

۲۶. ماده (۱) ۵۲ اساسنامه: «قضات بر اساس این اساسنامه و قواعد دادرسی و ادله، آیین‌نامه موردنیاز برای انجام وظایف روزمره دیوان را با اکثریت مطلق آرا تصویب خواهند کرد...». محمدنسل، غلامرضا؛ مجموعه مقررات دیوان بین‌المللی کیفری، چاپ دوم، دادگستر، ۱۳۹۱، ص ۲۹۸.

۲۷. بند ۱ ماده ۵۵ آیین‌نامه: «(۱) شعبه بدون افزایش وقایع و شرایط بیان‌شده در کیفرخواست و اصلاحات بعدی آن می‌تواند در رأی خود بر اساس ماده ۷۴ اساسنامه، عنوان قانونی وقایع را برای مطابقت با جرایم بر اساس مواد ۶، ۷ و ۸ یا برای مطابقت با نوع مشارکت متهم بر اساس مواد ۲۵ و ۲۸ اساسنامه اصلاح نماید...».

جرایم علیه بشریت و جرایم جنگی به کار می‌رود، بلکه برای تغییر نوع مسئولیت قیدشده در کیفرخواست نیز کاربرد دارد. این به آن معنا است که دیوان در رابطه با ماهیت جرم ادعایی به اندازه تصحیح وصف قانونی نوع رابطه میان جرم و عامل آن دارای صلاحیت است. از این رو، قضات ممکن است برحسب بند ۱ ماده ۵۵ آیین‌نامه در رأی نهایی دیوان، صادرشده به استناد ماده (۲) ۷۴ اساسنامه^{۲۸} وصف قانونی وقایع را تغییر دهند. با وجود این، بند ۲ ماده ۷۴ اساسنامه میان «اتهامات» و «وقایع و شرایط بیان شده در اتهامات» تمایز قائل شده است. لذا شعبه بدوی، محدود به وقایع و شرایط قیدشده در کیفرخواست است و در نتیجه نباید «وقایع یا شرایط جدیدی» را به کیفرخواست اضافه نماید. با این حال اگر توصیف جدیدی در وقایع و شرایط کیفرخواست، توجیه داشته باشد، قاضی می‌تواند به استناد ماده ۵۵ آیین‌نامه، دلیل ارائه‌شده در طول دادرسی را برای تغییر عنوان قانونی جرم، مدنظر قرار دهد.

مقررات بند ۲ ماده ۵۵ آیین‌نامه^{۲۹} بر اساس اصل برابری سلاح‌ها^{۳۰} و با هدف تأمین طرف‌ها (دادستان، متهم و قربانیان) با اطلاعات برابر راجع به تغییرات احتمالی و فرصت ارائه اظهارات خود راجع به تغییر ادعایی در اتهامات متهم تصویب شده است تا اینکه به محض اراده دیوان بر تغییر اتهامات، هر دو طرف از این اراده مطلع شوند و فرصت برابر برای ارائه نقطه‌نظرات یا اعتراض خود داشته باشند.^{۳۱} مقررات بند ۳ ماده ۵۵ آیین‌نامه^{۳۲} با تأکید بر حقوق متهم، به تشریح جزئیات بند ۲ ماده ۵۵ آیین‌نامه می‌پردازد. جزء (الف) بند ۳ به ماده (b)(۱) ۶۷ اساسنامه^{۳۳} اشاره

۲۸. ماده (۲) ۷۴ اساسنامه: «... (۲) رأی شعبه بدوی مبتنی بر ارزیابی ادله و مجموع رسیدگی‌ها خواهد بود. رأی صادره نباید خارج از حدود واقعیات و اوضاع و احوال بیان شده در کیفرخواست یا اصلاحات بعدی آن باشد. دیوان می‌تواند رأی خود را فقط بر مبنای دلایل ارائه‌شده و مطرح‌شده نزد دیوان در طول دادرسی صادر نماید...».

۲۹. بند ۲ ماده ۵۵ آیین‌نامه: «... (۲) اگر در جریان محاکمه، در هر زمانی برای دیوان مشخص شود که عنوان قانونی وقایع، قابل تغییر است، باید آن را به اطلاع طرفین برساند و مدارک را استماع نماید. شعبه باید در زمان مناسبی از دادرسی، به طرفین، فرصت ارائه اظهارات شفاهی یا کتبی را بدهد. دیوان می‌تواند جلسه استماع را به تأخیر بیندازد تا اطمینان حاصل شود که طرفین، زمان و امکانات کافی برای آمادگی مؤثر داشته باشند، یا در صورت نیاز، می‌تواند دستور برگزاری جلسه استماع برای بررسی کلیه موضوعات مرتبط با تغییر پیشنهادی را صادر کند...».

۳۰. آشوری، محمد، *آیین دادرسی کیفری*، جلد دوم، چاپ نهم، سمت، ۱۳۸۵، ص ۶۹.

31. C., Stahn, "Modification of the Legal Characterization of Facts in the ICC System: A Portrayal of Regulation 55", *Criminal Law Forum*, vol. 16 (2005): 27.

۳۲. بند ۳ ماده ۵۵ آیین‌نامه: «... (۳) در رابطه با بند ۲، شعبه باید مخصوصاً مطمئن شود که متهم؛ (الف) زمان و امکانات کافی برای آمادگی مؤثر جهت دفاع از خود مطابق بند (ب) پاراگراف ۱ ماده ۶۷ اساسنامه را در اختیار دارد و...».

۳۳. ماده (b)(۱) ۶۷ اساسنامه: «... (ب) وقت کافی و امکانات لازم را برای تدارک دفاع و ارتباط آزادانه و محرمانه با وکیل مدافعی که خود انتخاب کرده است در اختیار داشته باشد؛...».

می‌کند تا حقوق متهم را برای برخورداری از دادرسی عادلانه و بی‌طرفانه^{۳۴} از طریق اختصاص «زمان و امکانات کافی برای آمادگی مؤثر متهم برای دفاع از خود» تضمین کند. جزء (ب) بند ۳ با استناد به نص ماده (e) ۶۷(۱) اساسنامه،^{۳۵} به فرصت متهم برای بررسی مجدد اظهارات شاهد قبلی، دعوت از شاهد جدید یا ادله دیگر تصریح دارد. ماده ۵۵ آیین‌نامه به‌صراحت محدودیت‌هایی را برای دیوان کیفری در تغییر عنوان قانونی وقایع ایجاد می‌کند؛ درحالی‌که قضات ممکن است با تغییر کیفیت وقایع در رابطه با جرایم و تشریفات آن اتخاذ تصمیم نمایند، ولی میزان تغییر نباید از محدوده وقایع و شرایطی که دادستان در کیفرخواست توصیف کرده، فراتر رود. حتی لازم است دیوان کیفری با اثبات اینکه تغییر ادعایی در چارچوب وقایع و شرایط صورت گرفته است، تصمیم خود را توجیه کند چرا که هدف آیین‌نامه، تضمین رعایت اصل برابری سلاح‌ها در راستای تأمین حقوق متهم است.

با این اوصاف، فلسفه ماده ۵۵ آیین‌نامه در این است که کارایی قضایی دیوان را گسترش دهد تا قضات بتوانند با توسل به این ماده، خلأهای قانونی را پر کنند. ممکن است این خلأها به متهم اجازه دهد به لحاظ عدم تناسب اتهامات با دلایل دادستان، از مجازات برای اتهامات واقعی شانه خالی کند. فرایند پیش‌بینی‌شده در ماده ۵۵ آیین‌نامه باعث می‌شود هزینه مختومه‌کردن پرونده فعلی و ایجاد پرونده جدید برای دربرگرفتن اتهامات واقعی منتفی شود. اگر این امکان برای تغییر عنوان اتهام در اختیار دیوان نباشد، دیوان چاره‌ای جز این ندارد که متهم را در پرونده حاوی اتهامات غیرمنطبق با دلایل، به دلیل فقدان دلیل مؤید اتهام، تبرئه کند؛ سپس دادستان مجبور باشد که پرونده جدیدی علیه متهم با عنوان اتهام متناسب با دلایل از قبل جمع‌آوری‌شده، پیش روی دیوان بگشاید. ممکن است این فرایند، سال‌ها به طول انجامد و هزینه‌های گزافی را به دیوان کیفری و دادسرا تحمیل کند؛ صرف‌نظر از اینکه ممکن است مختومه‌شدن پرونده اول، منجر به آزادی متهم و غیرقابل‌دسترس‌بودن وی برای بازگشایی پرونده جدید باشد چرا که دلایل جمع‌آوری‌شده، مؤید اتهام مندرج در کیفرخواست نیست. علی‌رغم اینکه برای دیوان محرز است که وی مرتکب جرمی شده است که رسیدگی به آن‌ها در صلاحیت دیوان است، دیوان مجبور است او را به لحاظ فقدان دلایل متناسب با اتهام مطرح‌شده (اتهام غیرمنطبق با دلایل موجود) تبرئه و آزاد کند. تحت این شرایط، کلیه زحمات صورت‌گرفته در تحقیق و تعقیب متهم

۳۴. آشوری، محمد؛ «نگاهی به حقوق دفاعی متهم در حقوق اساسی و قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری»، مجله مجتمعات آموزش عالی قم، ش ۳، ۱۳۷۸، ص ۱۲۳.

۳۵. ماده (e) ۶۷(۱) اساسنامه: «... (ه) رأساً یا توسط شخصی دیگر از شهود طرف مقابل سؤال کند و مطابق همان شرایطی که شهود مخالف او داشته‌اند، شهود موافق خود را در جلسه دادرسی حاضر کند و از آن‌ها سؤال کند. متهم همچنین حق دارد که دلایل تبرئه‌کننده اقامه نماید و مدارک قابل‌قبول دیگر بر اساس این اساسنامه ارائه کند؛ ...».

در پرونده اول، منجر به نتیجه نیست و دادستان باید برای حصول نتیجه، مجدداً از ابتدا شروع کند.

با این‌همه محتویات ماده ۵۵ آیین‌نامه برخلاف محتویات اساسنامه و دیگر مقررات دیوان کیفری است. مقررات این ماده، اختیاراتی به قضات می‌دهد که این اختیارات در اساسنامه، متعلق به دادستان است. به بیان دیگر، محتویات این ماده، قضات را در نقش دادستان می‌نشانند که این وضعیت برخلاف تفکیک اختیارات قضات و دادستان در اساسنامه است. اصلاح اتهامات بر اساس ماده ۶۱(۹) اساسنامه^{۳۶} از اختیارات توأم با تشریفات قانونی دادستان است که این تشریفات برای رعایت مؤلفه‌های دادرسی عادلانه در حق متهم پیش‌بینی شده است. مهم‌ترین این تشریفات، تجدید جلسه تأیید اتهام است. دادستان موظف است به‌محض اصلاح اتهامات، درخواست جلسه تأیید اتهام نماید. با رعایت این شرط، اصلاح اتهام به معنای شروع مجدد فرایند رسیدگی به اتهامات از ابتدا است و این به معنای شروع حقوق دفاعی متهم برای بار دوم در قبال اتهامات جدید است. لذا اصلاح کیفرخواست از سوی دیوان کیفری، ناقض مؤلفه‌های حقوق دفاعی متهم است چرا که هر نوع اصلاح اتهام از سوی شعبه بدوی، راه را برای برگشت پرونده و شروع مجدد حقوق دفاعی متهم از مرحله تأیید اتهام (در شعبه مقدماتی) می‌بندد و این به معنای نقض مؤلفه‌های دادرسی عادلانه متهم است. به همین دلیل، قضات دیوان کیفری نباید برای تغییر اتهامات متهم به ماده ۵۵ آیین‌نامه متوسل شوند.

در این شرایط، شعبه رسیدگی‌کننده به اتهامات لوبانگا، به درخواست نمایندگان قانونی قربانیان جرایم جنسی، پذیرفت که با توجه به دلایل مؤید خشونت‌های جنسی، زمینه تغییر اتهامات را به‌نحوی علیه لوبانگا ایجاد کند که به جرایم جنسی وی نیز رسیدگی شود،^{۳۷} علی‌رغم اینکه شعبه مقدماتی فقط اتهامات ثبت‌نام، سربازگیری و استفاده از کودکان زیر ۱۵ سال در مخاصمات مسلحانه را در پرونده لوبانگا تأیید کرده بود. دادستان ضمن تقاضای تجدیدنظرخواهی از این رأی، استدلال کرد که تفسیر دیوان برای افزودن وقایع و شرایط به وقایع و شرایط توصیف‌شده از قبل در کیفرخواست در مرحله مقدماتی، اختیارات او را در اصلاح کیفرخواست نقض می‌کند. متهم نیز در اعتراض به این رأی استدلال کرد که دیوان به‌موجب این تفسیر به خود اجازه داده است که وقایع و شرایطی را افزون بر وقایع و شرایط موجود در کیفرخواست وی

۳۶. ماده ۶۱(۹) اساسنامه: «... ۹) بعد از اینکه اتهامات از سوی شعبه مقدماتی تأیید شد و قبل از شروع محاکمه، دادستان می‌تواند با تجویز شعبه مقدماتی و پس از ابلاغ به متهم، اتهامات را اصلاح نماید. اگر دادستان در صدد افزودن اتهامات اضافی یا جایگزینی آن‌ها با اتهامات شدیدتر باشد، باید جلسه تأیید اتهامات، مجدداً تشکیل شود. پس از شروع محاکمه، دادستان می‌تواند با تجویز شعبه مقدماتی، اتهامات را استرداد کند...». محمدنسل؛ پیشین، ص ۶۰.

مدنظر قرار دهد^{۳۸} که برخلاف اصل قانونی‌بودن و رعایت مؤلفه‌های دادرسی عادلانه است.

۲. رویه شعبه بدوی و تفسیرهای متفاوت از ماده ۵۵ آیین‌نامه

شعبه بدوی در ۲۶ ژانویه ۲۰۰۹ اولین جلسه محاکمه لوبانگا را با اظهارات مقدماتی دادستان شروع کرد.^{۳۹} دادستان، دلایلی را در رابطه با نقش لوبانگا در تشکیلات نظامی تحت امر خود برای ثبت‌نام، سربازگیری و استفاده از کودک‌سربازان زیر ۱۵ سال در مخاصمات مسلحانه ارائه کرد.^{۴۰} پس از شروع محاکمه، قربانیان جرایم جنسی وی با توسل به گزارش‌های سازمان ملل و دیگر دلایلی که مؤید وقوع جرایم برده‌گیری جنسی و دیگر رفتارهای خشونت‌آمیز جنسی از سوی لوبانگا بود، از شعبه بدوی تقاضا کردند عنوان قانونی وقایع در این پرونده را به‌نحوی تغییر دهد که این دسته از اتهامات لوبانگا را برای محاکمه و مجازات نیز دربرگیرد.^{۴۱}

دیوان متعاقب این درخواست، از طرفین تقاضا کرد که دیدگاه‌های خود را راجع به خواسته قربانیان مطرح کنند. دادستان، خواسته قربانیان را مشروط به اینکه اولاً، در مراحل ابتدایی پرونده مطرح شود و ثانیاً، از واقعیات و شرایط مؤید اتهامات در کیفرخواست خارج نشود، امری ممکن تلقی کرد. دادستان تأکید کرد دیوان حتی اگر نخواهد اتهامات را تغییر دهد، لازم است دلایل مؤید رفتارهای ضدبشری و خشونت‌آمیز و همین‌طور، برده‌گیری جنسی را در زمان تعیین مجازات مناسب برای لوبانگا مدنظر قرار دهد.^{۴۲} متهم در واکنش به درخواست قربانیان، ضمن ارائه تفسیری مضیق از ماده ۵۵ آیین‌نامه، استدلال کرد کاربرد ماده ۵۵ آیین‌نامه، محدود به مواردی است که اشکالی حقوقی در طبقه‌بندی وقایع وجود داشته باشد که دیوان بخواهد عنوان قانونی وقایع را برای مطابقت با جنایات اصلاح نماید.^{۴۳} در غیر این صورت، هر نوع تغییر اتهام، مستلزم صدور اصلاحیه کیفرخواست است که باید قبل از شروع محاکمه و توسط دادستان صورت گیرد تا اینکه حقوق وی حفظ شود، از جمله اینکه جلسه مجددی برای تأیید اتهامات جدید وی برگزار

38. *Prosecutor v. Lubanga*, "Prosecution's Submissions to Trial Chamber's Clarification and Further Guidance to Parties and Participants in Relation to the 'Decision giving notice to the parties and participants that the legal characterization of the facts may be subject to change in accordance with Regulation 55(2) of the Regulations of the Court'", (ICC-01/04-01/06-2095), 31 August 2009, para 5.

39. *Prosecutor v. Lubanga*, "Trial Transcript", (ICC-01/04-01/06), 26 January 2009.

40. *Prosecutor v. Lubanga*, "Trial Transcript", (ICC-01/04-01/06), 14 July 2009.

41. Joint Application of the Legal Representatives of the Victims, para. 23.

42. *Prosecutor v. Lubanga*, "Prosecution's Response to the Legal Representatives' "Demand conjointe des représentants légaux des victimes aux fins de mise en oeuvre de la procédure en vertu de la norme 55 du Règlement de la Cour", (ICC-01/04-01/06-1918), 29 May 2009, para. 17.

43. *Prosecutor v. Lubanga*, "Defence Response to the 'Joint Application of the Legal Representatives of the Victims for the Implementation of the Procedure under Regulation 55 of the Regulations of the Court' of 22 May 2009 and to the 'Prosecution's Response to the Legal Representatives' "Demande conjointe des représentants légaux des victimes aux fins de mise en oeuvre de la procédure en vertu de la norme 55 du Règlement de la Cour" of 12 June 2009", (ICC-01/04-01/06-1975), 19 June 2009.

شود و او فرصت اعمال حقوق دفاعی خود را از ابتدا در مقابل اتهامات جدید داشته باشد. لذا اگر شعبه بدوی بخواهد در نقش دادستان به اصلاح کیفرخواست بپردازد و در نقش شعبه مقدماتی آن‌ها را تأیید کند و سپس به محاکمه وی بپردازد، حقوق دفاعی وی را نقض کرده است. شعبه بدوی پس از بررسی ادعای قربانیان جرایم جنسی و دلایل مؤید این ادعاها، بدون توجه به دفاعیات دادستان و متهم در مورخ ۱۴ ژوئیه ۲۰۰۹ به تغییر احتمالی اتهامات لوبانگا منطبق با واقعیات موجود در پرونده وی رأی داد.^{۴۴} این رأی به این معنا بود که باید اتهامات جنسی مغفول‌مانده در کیفرخواست دادستان به لیست اتهامات لوبانگا اضافه شود. لیکن این رأی با اکثریت مطلق صادر نشده بود. دو نفر (اکثریت) رأی موافق و یک نفر (اقلیت) رأی مخالف صادر کردند. اختلاف اکثریت و اقلیت قضات در آراء، خود ناشی از استدلال و تفسیرهای متفاوت از ماده ۵۵ آیین‌نامه و تعارض احتمالی آن با مواد (۲) ۷۴ و (۹) ۶۱ اساسنامه بود.

۲-۱. استدلال اکثریت

مطابق اطلاعات ارائه‌شده از سوی نمایندگان قانونی قربانیان راجع به خشونت جنسی اعمال‌شده بر روی دخترانی که به اجبار در تشکیلات نظامی تحت امر لوبانگا سربازگیری شده‌اند، اکثریت قضات شعبه بدوی اعلام کردند که برای تغییر اتهامات لوبانگا ماده ۵۵ آیین‌نامه را بررسی می‌کنند.^{۴۵} بر این اساس، عناوین قانونی وقایع صورت‌گرفته شامل برده‌گیری جنسی به‌عنوان جرم علیه بشریت،^{۴۶} برده‌گیری جنسی به‌عنوان جرم جنگی در مخاصمات مسلحانه بین‌المللی،^{۴۷} برده‌گیری جنسی به‌عنوان جرم جنگی در مخاصمات مسلحانه غیربین‌المللی،^{۴۸} رفتار ضدبشری^{۴۹} و رفتار خشونت‌آمیز به‌عنوان جرم جنگی^{۵۰} خواهد بود که باید به اتهامات تأییدشده لوبانگا اضافه شوند.

اکثریت قضات اعلام کردند که دیوان بر اساس بندهای ۱، ۲ و ۳ ماده ۵۵ آیین‌نامه صلاحیت دارد عنوان اتهامات را با توجه به دلایل موجود در پرونده لوبانگا تغییر دهد. دیوان می‌تواند در

44. Decision on legal characterization

45. *Prosecutor v. Lubanga*, "Clarification and Further Guidance to Parties and Participants in Relation to the "Decision Giving Notice to the Parties and Participants that the Legal Characterization of the Facts May Be Subject to Change in Accordance with Regulation 55(2) of the Regulations of the Court", (ICC-01/04-01/06-2093), 27 August 2009 (Hereinafter: Clarification and further guidance).

۴۶. ن.ک: ماده (g) ۷(۱) اساسنامه رم.

۴۷. ن.ک: ماده (b)(xxii) ۸(۲) اساسنامه رم.

۴۸. ن.ک: ماده (e)(vi) ۸(۲) اساسنامه رم.

۴۹. ن.ک: ماده (ii)(a) ۸(۲) اساسنامه رم.

۵۰. ن.ک: ماده (c)(۱) ۸ اساسنامه رم.

زمان صدور رأی نهایی منطبق با دلایل و شرایط توصیف‌شده در اتهامات، عنوان قانونی آن‌ها را تغییر دهد. باوجود این، دیوان نباید مفاد بند ۱ ماده ۵۵ آیین‌نامه را با دیگر بندهای آن درهم‌آمیزد. بند ۱ ماده ۵۵ آیین‌نامه به وصف الزامات رأی نهایی دیوان پرداخته است که محدود به تغییر اتهامات بدون افزایش وقایع و شرایط و هر نوع اصلاح دیگر در اتهامات است، درحالی‌که بند ۲ محدودیتی از این حیث ندارد. صرف‌نظر از این تفاوت، محرک اصلی برای اقدام مطابق بند ۲ ماده ۵۵ آیین‌نامه، تنها زمانی ایجاد می‌شود که دیوان بخواهد اتهامات را بر اساس وقایع موجود در کیفرخواست تغییر دهد.

مطابق با تفسیر اکثریت قضات، اگرچه دیوان به‌موجب مقررات بند ۲ از ماده ۵۵ آیین‌نامه از محدودیت «افزایش وقایع و شرایط» وصف‌شده در کیفرخواست فارغ است، درعین‌حال متوجه رعایت شرایط تصریح‌شده در بند ۲ و ۳ ماده ۵۵ آیین‌نامه است. این شرایط، شامل زمان و منابع کافی برای آماده‌شدن متهم و فرصت سؤال از شهود یا ارائه دلیل در پاسخ به اتهامات جدید است. ازاین‌رو مطابق با نظر اکثریت، درحالی‌که تغییرات اتهامات بر اساس بند ۱ ماده ۵۵ آیین‌نامه در چارچوب دلایل اتهام‌زننده سابق صورت می‌گیرد، این محدودیت به این معنا نیست که دلایل یا شهود جدید قابل بررسی نیستند. فراخواندن شهود جدید یا ارائه دلیل جدید برای تغییر اتهامات، تنها زمانی مجاز است که زمینه ایجاد اتهامات جدید مطرح شده باشد چرا که مفاد بند ۳ ماده ۵۵ آیین‌نامه، تغییر در عنوان اتهامات را مشروط به وجود دلایل جدید مؤید اتهامات تغییر یافته می‌داند.^{۵۱} ازاین‌رو، ارائه دلایل جدید یا بررسی مجدد دلایل سابق در مرحله محاکمه، مجوز تغییر در عنوان قانونی اتهامات است.^{۵۲}

تحت این شرایط، درخواست نمایندگان قربانیان، صرفاً به استناد دلایل مؤید اتهامات پیشین لوبانگا مدنظر دیوان قرار می‌گیرد و امکان تغییر عنوان اتهامات را فراهم می‌کند.^{۵۳} این رویکرد به این معنا است که دلایل جدیدی که قربانیان پس از تأیید اتهامات فعلی لوبانگا ارائه کردند قابل بررسی نیست چرا که ارائه دلایل جدید، مربوط به مراحل قبل از محاکمه است تا اینکه طرفین، متوجه واقعیت اتهامات باشند و در ضمن، حقوق متهم نیز در برخورداری از مؤلفه‌های دادرسی عادلانه در دفاع از خود در برابر اتهامات جدید رعایت شود. ازاین‌رو دیوان لازم می‌داند که اتهامات لوبانگا با توجه به واقعیات موجود در کیفرخواست اصلاح شود بدون اینکه دلیل جدیدی به آن اضافه شود. لذا ماده ۵۵ آیین‌نامه از منظر اکثریت قضات دیوان، تنها مجوز لازم برای در نظر گرفتن ابعاد مغفول مانده در کیفرخواست است که باید در هر مرحله‌ای از دادرسی امکان مدنظر قرار گرفتن آن وجود داشته باشد.

51. Clarification and further guidance, para. 31.

52. *Ibid*, para 30.

53. *Ibid*, para. 33.

۲-۲. استدلال اقلیت

قاضی فلفوردر^{۵۴} در ۱۷ ژوئیه ۲۰۰۹ مخالفت خود را با رأی مورخ ۱۴ ژوئیه اکثریت قضات اعلام کرد.^{۵۵} او در قرائت از مواد ۷۴(۲) و ۶۱(۹) اساسنامه به این نتیجه رسید که اختیار تنظیم یا اصلاح اتهامات، منحصرأ بر عهده شعبه مقدماتی است.^{۵۶} همان طور که دادستان پس از تأیید اتهامات برای استرداد آن‌ها نیاز به مجوز شعبه مقدماتی دارد، به همین نحو اگر دادستان بخواهد اتهامات جدیدی را به کیفرخواست اضافه کند، باید جلسه تأیید اتهام دیگری را در شعبه مقدماتی با رعایت قوانین لازم، پشت سر بگذارد.^{۵۷}

ماده ۷۴(۲) اساسنامه، شعبه بدوی را محدود به صدور رأی نهایی منطبق با دلایل و شرایط توصیف‌شده در کیفرخواست کرده است. هیچ‌یک از مقررات اساسنامه یا آیین‌نامه دیوان، تصریح نکرده است که قضات بتوانند به درخواست قربانیان یا حتی دادستان، اتهامات را تغییر دهند. تغییر عنوان قانونی وقایع بر اساس ماده ۵۵ آیین‌نامه، نباید منجر به اصلاح اتهامات یا اضافه‌شدن اتهام، جانشینی اتهام یا استرداد اتهام شود چرا که هریک از این موارد، مشمول ماده ۶۱(۹) اساسنامه است^{۵۸} و منحصرأ از این طریق دارای وجهت قانونی است.

شعبه بدوی نباید با استناد به ماده ۵۵ آیین‌نامه برای تغییر عنوان قانونی وقایع، به تغییر اتهامات پردازد چرا که تغییر عنوان قانونی جرایم، بدون تغییر اتهامات نیز امکان‌پذیر است. اتهام دارای دو عنصر است: عنصر واقعی که شامل بیان وقایع با ذکر زمان و مکان جرم ادعایی است و عنصر قانونی که شامل عنوان قانونی وقایع است. اگر دیوان، ترکیب عنصر قانونی یعنی عنوان قانونی وقایع را تغییر دهد، درحالی‌که اتهامات بر فرضیه‌های وقایع سابق مبتنی است، هیچ اصلاح اتهامی صورت نگرفته است^{۵۹} و هیچ دلیل جدیدی به دلایل سابق افزوده نشده است و درعین‌حال، خواسته قربانیان نیز تأمین شده است. اگر عنوان قانونی وقایع، عنصر اساسی اتهام نباشد، ارجاع بند ۹ ماده ۶۱ اساسنامه به «اتهامات شدیدتر»، بی‌وجه است چرا که در سطح محاکمه کیفری، شدت اتهام، ناشی از ماهیت جرم ادعایی، و نه نوع وقایعی است که دادستان از آن‌ها برای اثبات جرم استفاده می‌کند.^{۶۰}

54. Fulford

55. *Prosecutor v. Lubanga*, Minority Opinion on the “Decision Giving Notice to the Parties and Participants that the Legal Characterisation of Facts May Be Subject to Change in Accordance with Regulation 55(2) of the Regulations of the Court”, (ICC-01/04-01/06), 17 July 2009., (Hereinafter; Minority opinion).

56. *Ibid*, para. 7.

57. *Ibid*, para. 13.

58. *Ibid*, para. 17.

59. *Ibid*, para. 26.

60. Allison Marsten Danner, “Constructing a Hierarchy of Crimes in International Criminal Law Sentencing”, *Virginia Law Review*, vol. 87 (2001): 463.

از این رو اتهام، زمانی می‌تواند اصلاح شود که وقایع و شرایط اصلاح‌شده، در تعارض با ماده ۶۱ اساسنامه باشد. بند ۵ ماده ۶۱ اساسنامه از دادستان می‌خواهد که هر اتهامی را با ادله کافی مطرح نماید تا جهات اساسی را برای باور ارتکاب جنایت‌های مورد اتهام ایجاد نماید. بند ۶ ماده ۶۱ اساسنامه نیز به همین نحو به تفکیک اتهامات از دلایل آن پرداخته است، به این ترتیب که متهم ممکن است اتهامات یا دلایل مؤید آن را رد کند. بند ۸ ماده ۶۱ اساسنامه در عوض اشاره کرده است که «در صورتی که شعبه مقدماتی از تأیید اتهام، خودداری کند، دادستان از درخواست مجدد برای تأیید آن اتهام ممنوع نخواهد بود، مشروط بر اینکه درخواست وی، متکی به دلایل اضافی باشد». بند ۷ ماده ۶۱ اساسنامه از شعبه مقدماتی می‌خواهد که وجود ادله کافی برای ایجاد باور به وقوع جرایم اتهامی را تأیید کند. اگر دلایل ارائه‌شده، مؤید جرم متفاوتی باشد که در صلاحیت دیوان است، لازم است که اتهام اصلاح شود. اگر شرایط به نحوی رقم بخورد که عنوان قانونی وقایع در مرحله تأیید اتهام، نیازمند اصلاح رسمی اتهام باشد، هیچ بعید نیست که همین شرایط در مرحله محاکمه نیز رخ دهد.

با این اوصاف ممکن است تأییدنشدن اتهامات در شعبه مقدماتی، ناشی از ناتوانی دادستان در اثبات مسئولیت متهم برای آن جرم خاص باشد. بنابراین هیچ بعید نیست که دادستان در زمان آماده‌کردن پرونده، متوجه اتهامات جنسی لوبانگا بوده ولی به‌خاطر نگرانی از ناتوانی در ارائه دلایل کافی مؤید اتهام، از طرح این اتهامات در کیفرخواست، صرف‌نظر کرده باشد. قاضی *فلفور* با توجه به قواعد مرتبط با حقوق متهم، تأکید می‌کند که کلیت‌نگری به ماده ۵۵ آیین‌نامه در تعارض با دیگر قواعد حامی متهم است که لازم می‌داند اتهامات به نحو مشخص تعیین شود تا اینکه دائماً در معرض خطر تغییر و تبدیل نباشد^{۶۱} چرا که تفکیک بند ۱ از بند ۲ ماده ۵۵ آیین‌نامه، منجر به از دست رفتن تأمین حقوق بایسته متهم در اعمال ماده (۲) ۵۵ آیین‌نامه می‌شود. از این منظر برای اطمینان از اجرای بندهای ۲ و ۳ ماده ۵۵ آیین‌نامه باید به اجرای مقررات ذیل بند ۱ مقید بود تا اطمینان حاصل شود که متهم با اشراف به جزئیات، دلایل و محتویات اتهامات، به آن نحوی که در ماده (۹) ۶۱ اساسنامه آمده است، فوراً از تغییرات اتهامات خویش مطلع شده است.

قاضی *فلفور*، مخالف چندبخشی‌کردن ماده ۵۵ آیین‌نامه در تغییر عنوان قانونی وقایع است چرا که از نظر او اگر بندهای ۲ و ۳ از بند ۱ مستقل و جداگانه فرض شود، متهم باید از مطلع‌شدن و فرصت بررسی تغییر اتهام در رأی نهایی نیز محروم باشد که این وضعیت برخلاف آموزه‌های حقوق بشر بین‌المللی است. بنابراین از نظر او باید ماده ۵۵ اساسنامه به‌عنوان یک

مجموعه واحد در نظر گرفته شود.^{۶۲} اگر دیوان، مجاز به تغییر عنوان قانونی اتهام، فراتر از دلایل و شرایط موجود در اتهامات سابق باشد، این اقدام برخلاف نص ماده (۲) ۷۴ اساسنامه است. ماده (۲) ۷۴ اساسنامه تأکید کرده است که رأی دیوان نباید فراتر از دلایل و شرایط توصیف‌شده در کیفرخواست و اصلاحیه‌های بعدی آن باشد. بر این اساس، تقاضای نمایندگان قانونی قربانیان برای اصلاح اتهام، نادرست است. اتهامات جدید مدنظر قربانیان، مؤید جرایم جدیدی است که ضروری است در مرحله مقدماتی، ابتدا نوع مسئولیت کیفری آن اثبات و سپس پیش‌شرط‌های لازم برای اتکا به دلایل اضافی آن تأمین شود.

۳. رویه شعبه تجدیدنظر و الزامات دادرسی عادلانه

شعبه بدوی، هم‌زمان با درخواست تجدیدنظرخواهی طرفین از رأی اکثریت قضاات، ابتدا رأی مورخ ۱۴ ژوئیه ۲۰۰۹ را تشریح کرد.^{۶۳} در این رأی تشریحی، شعبه بدوی تلاش کرد نشان دهد چگونه اکثریت قضاات به این نتیجه رسیده‌اند که درخواست نمایندگان قانونی قربانیان جرایم جنسی برای تغییر عنوان قانونی اتهامات لوبانگا قابل پذیرش بوده است. شعبه بدوی سپس در ۳ سپتامبر ۲۰۰۹ به طرفین اجازه داد که از رأی مورخ ۱۴ ژوئیه ۲۰۰۹ تقاضای تجدیدنظر کنند.^{۶۴} شعبه تجدیدنظر در مورخ ۸ دسامبر ۲۰۰۹ رأی شعبه بدوی را نقض کرد.^{۶۵}

شعبه تجدیدنظر در ابتدا ماده ۵۵ آیین‌نامه را هم‌سو با معیارهای حقوق بشر بین‌المللی شناخت تا اینکه باوجود این ماده، برای قانونمند کردن تشریفات تغییر عنوان قانونی اتهام، دیگر نیازی به توسل به اصول دیگر حقوق بین‌الملل نباشد.^{۶۶} قضاات شعبه تجدیدنظر، توسل به این ماده را نافی حقوق متهم ندانستند^{۶۷} چرا که از منظر آن‌ها و در راستای تأمین حقوق دفاعی متهم، اعطای فرصت و امکانات به او، به‌صراحت در بندهای ۲ و ۳ ماده ۵۵ آیین‌نامه پیش‌بینی شده است.

شعبه تجدیدنظر درعین‌حال به اقدام شعبه بدوی در تفکیک بندهای ۲ و ۳ از بند ۱ ماده ۵۵ آیین‌نامه واکنش نشان داد. شعبه تجدیدنظر استدلال کرد این اقدام، اثر خود را در رأی نهایی نشان می‌دهد که باعث می‌شود دلایلی که در کیفرخواست توصیف نشده‌اند، مستند رأی دیوان قرار گیرند. شعبه تجدیدنظر حتی تلاش‌های شعبه بدوی را در تشریح برای محدود کردن ابعاد وقایع مدنظر برای تغییر عنوان قانونی اتهامات در مورخ ۲۷ اوت ۲۰۰۹ نپذیرفت و اظهار داشت

62. *Ibid.*, para. 27.

63. Clarification and further guidance, para. 5.

64. *Prosecutor v. Lubanga*, (ICC-01/04-01/06-2107), 3 September 2009.

65. Lubanga Appeals Decision

66. *Ibid.*, para. 80.

67. *Ibid.*, para. 85.

که «توسل به رأی تشریحی، برای تغییر لوازمِ موجد رأی اصلی صحیح نیست. تشریح به این شکل، وجاهت قانونی ندارد و مطلوب نیست چون ممکن است بر رأی نهایی دیوان، تأثیر منفی بگذارد».^{۶۸}

شعبه تجدیدنظر، قرائت شعبه بدوی از ماده ۵۵ آیین‌نامه را نقیصه‌ای بر ماده (۹) ۶۱ اساسنامه دانست چرا که با توجه به لزوم برگزاری جلسه تأیید اتهام برای اتهام جدید، معرفی وقایع و شرایط جدید، طی فرایند تغییر عنوان قانونی اتهام توسط شعبه بدوی، منجر به گسترده‌شدن محاکمه بر اساس وقایعی می‌شود که دادستان در کیفرخواست به آن اشاره نکرده است و این وضعیت «برخلاف تفکیک صلاحیت‌ها بر مبنای اساسنامه است».^{۶۹} از این منظر، شعبه بدوی در تفسیر بندهای ۲ و ۳ ماده ۵۵ آیین‌نامه، مبنی بر اینکه اجازه داشته باشد که با افزودن وقایع و شرایط اضافی که در کیفرخواست یا اصلاحیه احتمالی آن وجود ندارد، به تغییر عنوان قانونی وقایع بپردازد، دچار اشتباه شده است.

قضات شعبه تجدیدنظر استدلال کردند که ماده (۹) ۶۱ اساسنامه فقط به دادستان اجازه داده است که به اصلاح اتهامات، افزایش اتهامات یا جایگزینی آن‌ها با اتهامات شدیدتر اقدام کند. ضمن اینکه دادستان در این ماده با محدودیت‌هایی مواجه است که از ملزومات دادرسی عادلانه است که مهم‌ترین آن‌ها تجدید جلسه تأیید اتهامات تغییر یافته است. اگر دیوان بتواند بر اساس ماده ۵۵ آیین‌نامه، همین اختیارات را به دست آورد، از محدودیت‌های مقرر در ماده (۹) ۶۱ اساسنامه برای دادستان فارغ است و این برخلاف معیارهای دادرسی عادلانه است، چرا که برگزاری جلسه تأیید اتهام برای اتهامات جدید از ملزومات دادرسی عادلانه و دفاع از خود در برابر اتهامات جدید است که در مرحله محاکمه با اختیارات ناشی از ماده ۵۵ آیین‌نامه مغفول مانده است و به‌شدت حقوق دفاعی متهم را در معرض خطر قرار می‌دهد.

از طرف دیگر، ماده (۲) ۷۴ اساسنامه نیز مقرر می‌دارد که «... رأی صادره نباید خارج از حدود وقایع و شرایط بیان‌شده در اتهامات یا اصلاحیه‌های بعدی آن باشد». از این رو شعبه بدوی نمی‌تواند به وصف وقایع اضافی بپردازد که منجر به تغییر عنوان قانونی اتهام می‌شود چرا که فلسفه ماده (۲) ۷۴ اساسنامه ایجاب می‌کند که دیوان در چارچوب جرایم اعلام‌شده قدم بردارد و تلاش نکند که بر دامنه اتهامات بیفزاید.^{۷۰} شعبه تجدیدنظر استدلال کرد که ماده (۲) ۷۴ اساسنامه، دایره شمول ماده ۵۵ آیین‌نامه را محدود به وقایع و شرایطی ساخته است که در اتهامات یا اصلاحیه‌های بعدی آن قید شده است. اگر این محدودیت رعایت نشود، ماده ۵۵

68. *Ibid*, para. 92.

69. *Ibid*, para. 94.

70. *Ibid*, para. 91.

آیین‌نامه در تعارض با ماده ۷۴(۲) اساسنامه قرار می‌گیرد.^{۷۱} البته ماده ۷۴(۲) اساسنامه، دیوان را به وقایع و شرایط توصیف‌شده در کیفرخواست یا اصلاحیه‌های بعدی آن ملزم می‌کند ولی هیچ اشاره‌ای به تغییر وصف قانونی این وقایع و شرایط نمی‌کند. از این رو ماده ۷۴(۲) اساسنامه، مجوزی برای تغییر وصف قانونی وقایع و شرایط نیست.

علاوه بر این، شعبه تجدیدنظر، توجیه شعبه بدوی را ضعیف ارزیابی کرد.^{۷۲} شعبه بدوی نه تنها به جزئیات عناصر جرایم مدنظر نپرداخته است بلکه راجع به اینکه چگونه عناصر جرایم جدید، تحت پوشش وقایع و شرایط توصیف‌شده در اتهامات فعلی است، هیچ تحلیلی ارائه نکرده است. شعبه بدوی با این اقدام خود، نه تنها از رعایت مقدمات اثبات جرم، عدول کرده است بلکه متهم را از ارزیابی آنچه دیوان به دنبال آن است، محروم کرده است. این در حالی است که قوانین حقوق بشری اجازه نمی‌دهند که تغییر عنوان قانونی وقایع در مرحله محاکمه، به ناعادلانه شدن محاکمه منجر شود. به علاوه امکان توسل به ماده ۵۵ آیین‌نامه، فقط در مواردی مجاز است که امکان به‌خطرافتادن حق متهم در برخورداری از دادرسی عادلانه وجود نداشته باشد زیرا مفاد ماده ۵۵ آیین‌نامه در چارچوب مفاد اساسنامه تنظیم شده است و اعتبار ماده ۵۵ آیین‌نامه، تنها با برخورداری متهم از دادرسی عادلانه حفظ می‌شود.

نتیجه

لوبانگا، اولین متهم به ارتکاب جرایم جنگی در کنگو است که دیوان کیفری بین‌المللی به اتهاماتش رسیدگی کرده است. اما قربانیان جرایم جنسی لوبانگا با محکومیت وی به خواسته مدنظر خود نرسیده‌اند. قربانیان جرایم جنسی لوبانگا مدعی‌اند که لوبانگا و نیروهای تحت امر وی، کودک‌سربازان دختر را مورد تجاوز، برده‌گیری جنسی و دیگر اشکال خشونت‌های جنسی قرار داده‌اند. دادستان، علی‌رغم دراختیارگرفتن دلایل مؤید این ادعاها، اتهامات جنسی لوبانگا را تحت تعقیب قرار نداد و کیفرخواست وی را محدود به اتهامات ثبت‌نام، سربازگیری و استفاده از کودک‌سربازان در مخاصمات مسلحانه تنظیم، و به شعبه مقدماتی ارائه کرد. شعبه مقدماتی نیز همین اتهامات را تأیید کرد. نمایندگان قانونی قربانیان جرایم جنسی لوبانگا با شروع محاکمه وی، به استناد ماده ۵۵ آیین‌نامه از شعبه بدوی، اصلاح اتهامات وی را درخواست کردند. شعبه بدوی با استناد به ماده ۵۵ آیین‌نامه، احتمال اصلاح اتهامات لوبانگا را پذیرفت. این اتفاق به معنای اصلاح اتهامات لوبانگا و دربرگرفتن اتهامات جنسی وی برای محاکمه بود. لیکن دادستان و متهم به این رأی اعتراض کردند و در نهایت شعبه تجدیدنظر آن را نقض کرد.

71. *Ibid*, para. 93.

72. *Ibid*, para. 109.

تفسیر شعبه بدوی و رد آن توسط شعبه تجدیدنظر، نقطه‌عطفی در تاریخ دیوان کیفری بین‌المللی است که در مسیر اجرایی‌شدن مفاد اساسنامه و سایر مقررات دیوان کیفری رخ داده است. شاید نقض رأی شعبه بدوی، تأکیدی بر اختیارات مطلق دادستان در انتخاب اتهامات علیه متهم باشد که علی‌رغم انتقادات شدید علیه دادستان راجع به اتهامات گزینش‌شده علیه لوبانگا، همچنان اتهامات مدنظر دادستان تا زمان صدور رأی محکومیت لوبانگا دست‌نخورده ماند. مطالعه سیر این پرونده نشان می‌دهد که از بدو مطرح‌شدن خواسته نمایندگان قانونی قربانیان جرایم جنسی، دادستان بارها اعلام کرد که شعبه بدوی باید محدود به وقایع و شرایط مؤید اتهامات در کیفرخواست تأییدشده در مرحله مقدماتی بماند. متهم نیز با استدلال مشابهی اظهار کرد که هر نوع تغییر اتهام علیه وی، مستلزم صدور اصلاحیه کیفرخواست است که این کار باید قبل از شروع مرحله محاکمه و با حفظ پیش‌شرط‌های آن توسط دادستان صورت گیرد تا حقوق دفاعی وی حفظ شود.

این در حالی است که اکثریت قضات رسیدگی‌کننده به پرونده لوبانگا، ضمن تفکیک بندهای سه‌گانه ماده ۵۵ آیین‌نامه استدلال کردند بند ۱ آن، محدود به تغییر عنوان قانونی اتهامات در مرحله صدور رأی نهایی است، بدون اینکه از چارچوب وقایع و شرایط توصیف‌شده در کیفرخواست خارج شود. ولی بند ۲، این محدودیت‌ها را ندارد، به این معنا که اولاً، در هر مرحله‌ای از دادرسی می‌توان به تغییر عنوان قانونی اتهامات، دست زد و ثانیاً الزامی نیست که این تغییر عنوان قانونی در چارچوب وقایع و شرایط توصیف‌شده در کیفرخواست باشد.

اقلیت قضات با استناد به مواد (۲) ۷۴ و (۹) ۶۱ اساسنامه به این نتیجه رسید که اختیار تنظیم یا اصلاح اتهامات، منحصرأ بر عهده شعبه مقدماتی است. اگر دادستان بخواهد پس از تأیید اتهامات آن را اصلاح کند باید جلسه تأیید اتهام دیگری را در شعبه مقدماتی پشت سر بگذارد. تغییر عنوان قانونی وقایع بر اساس ماده ۵۵ آیین‌نامه نباید منجر به اصلاح اتهامات یا اضافه‌شدن اتهام، جانشینی اتهام یا استرداد اتهام شود چرا که هریک از این موارد، مشمول ماده (۹) ۶۱ اساسنامه است. شعبه بدوی همچنین در رأی نهایی نیز محدود به دلایل و شرایط توصیف‌شده در کیفرخواست است چرا که ماده (۲) ۷۴ اساسنامه تأکید کرده است که رأی دیوان «نباید فراتر از دلایل و شرایط توصیف‌شده در کیفرخواست و اصلاحیه‌های بعدی آن باشد».

شعبه تجدیدنظر نیز هم‌سو با نظر اقلیت قضات، ضمن اینکه قرائت شعبه بدوی از ماده ۵۵ آیین‌نامه را نقیصه‌ای بر ماده (۹) ۶۱ اساسنامه دانست، تفکیک بندهای ۲ و ۳ از بند ۱ ماده ۵۵ آیین‌نامه را موجد استناد رأی نهایی به دلایلی شناخت که در کیفرخواست توصیف نشده‌اند. قضات شعبه تجدیدنظر، معرفی وقایع و شرایط جدید را تحت عنوان «تغییر عنوان قانونی اتهام»، برخلاف تفکیک صلاحیت‌ها در اساسنامه دانستند. آن‌ها با گره‌زدن ماده ۵۵ آیین‌نامه به ماده

۶۱(۹) اساسنامه و ارتباط این دو ماده با مؤلفه‌های دادرسی عادلانه استدلال کردند که اصلاح اتهامات از وظایف دادستان است که مستلزم رعایت مؤلفه‌های دادرسی عادلانه در حق متهم نیز هست و اگر دیوان بخواهد این وظیفه را برخلاف مقررات موجود بر عهده بگیرد، مؤلفه‌های دادرسی عادلانه را نیز نقض کرده است.

از طرف دیگر، ماده ۷۴(۲) اساسنامه، شعبه بدوی را ولو در زمان صدور رأی نهایی نیز مقید به دلایل و شرایط توصیف‌شده در کیفرخواست معرفی می‌کند و به او اجازه نمی‌دهد بر دامنه دلایل یا به تبع آن، اتهامات بیفزاید چرا که در ماده ۷۴(۲) اساسنامه، هیچ اشاره‌ای به تغییر وصف وقایع و شرایط توصیف‌شده در کیفرخواست نشده است و ماده ۵۵ آیین‌نامه نیز به دلیل فقدان پیش‌شرط‌های انجام این تغییرات، یعنی برگزاری جلسه مجدد تأیید اتهام و تعارض آن با ماده ۶۱(۹) اساسنامه، نمی‌تواند مجوزی برای اقدام شعبه بدوی به تغییر وصف قانونی اتهام یا افزایش دلایل و وقایع آن باشد.

منابع:

- فارسی

- آشوری، محمد؛ *آیین دادرسی کیفری*، جلد دوم، چاپ نهم، سمت، ۱۳۸۵.
- _____؛ «نگاهی به حقوق دفاعی متهم در حقوق اساسی و قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری»، *مجله مجتمع آموزش عالی قم*، ش ۳، ۱۳۷۸.
- محمدنسل، غلامرضا؛ *مجموعه مقررات دیوان بین‌المللی کیفری*، چاپ دوم، دادگستر، ۱۳۹۱.

- انگلیسی

- Books and Articles

- A. Beltz, "Prosecuting Rape in International Criminal Tribunals: The Need to Balance Victim's Rights with the Due Process Rights of the Accused", *St. John's Journal of Legal Comment*, 2008–2009, vol. 23.
- A. M. Danner, "Constructing a Hierarchy of Crimes in International Criminal Law Sentencing", *Virginia Law Review*, 2001, vol. 87.
- C. Stahn, "Modification of the Legal Characterization of Facts in the ICC System: A Portrayal of Regulation 55", *Crime Law Forum*, 2005, vol. 16.
- D. Jacobs, "A Shifting Scale of Power: Who Is in Charge of the Charges at the International Criminal Court?", in William A. Schabas et al. (eds), *The Ashgate Research Companion to International Criminal Law: Critical Perspectives*, Ashgate Research Companion, 2013.
- J. Flint, and A. DeWaal, "Case Closed: A Prosecutor without Borders", *World Affairs*, 2009.
- K. Ambos and D. Miller, "Structure and Function of the Confirmation Procedure before the ICC from a Comparative Perspective", *International Criminal Law Review*, 2007, vol. 7.
- K. Glassborow, "ICC Investigative Strategy under Fire", in C. Tosh and Y. Chazan, *Special Report: Sexual Violence in the Democratic Republic of Congo*, *Institute for War and Peace Reporting*, 2008.
- M. Cohen, "Victims' Participation Rights within the International Criminal Court: A Critical Overview", *Denver Journal of International Law & Policy*, 2009, vol. 37(3).
- P. Clark, "In the Shadow of the Volcano: Democracy and Justice in Congo", 2007, available at: <http://dissentmagazine.org/article/?article=724>.
- S. SaCouto and K. Cleary, "The Importance of Effective Investigation of Sexual Violence and Gender-Based Crimes at the International Criminal Court", *American University Journal of Gender, Social Policy & the*

Law, 2009, vol. 17.

- S. Pritchett, “Entrenched Hegemony, Efficient Procedure or Selective Justice?: An Inquiry into Charges for Gender-Based Violence at the International Criminal Court”, *Transnational Law & Contemporary Problems*, 2008, vol. 17.

- Reports, Awards and Documents

- Amnesty International, “Democratic Republic of Congo: Children at War”, 2003.
- Beni Declaration by women’s rights and human rights NGOs from the Democratic Republic of the Congo on the Prosecutions by the ICC, Beni, North Kivu, DRC, 16 September 2007.
- Congolese Women’s Campaign against Sexual Violence in the Democratic Republic of the Congo, *available at*: <http://www.rdcviolencesexuelle.org/site/en/node/55>.
- Human Rights Watch, “The War within the War: Sexual Violence against Women and Girls in Eastern Congo”, 2002.
- Letter from Brigid Inder, Executive Director, Women’s Initiative for Gender Justice to Louis Moreno Ocampo, Prosecutor, International Criminal Court, 2006, *available at*: http://www.iccwomen.org/news/docs/Prosecutor_Letter_August_2006_Redacted.pdf.
- Office of the Prosecutor of the International Criminal Court opens its first investigation, Press release, (ICC-OTP-200-40623), 23 June 2004.
- Official documents of the International Criminal Court, “Regulations of the Court, ICC-BD/01-01-04/Rev.01-05, Adopted by the judges of the Court On 26 May 2004, Fifth Plenary Session The Hague, 17- 28 May 2004.
- *Prosecutor v. Lubanga*, “Decision giving notice to the parties and participants that the legal characterization of the facts may be subject to change in accordance with Regulation 55(2) of the Regulations of the Court”, (ICC-01/04-01/06), 14 July 2009
- *Prosecutor v. Lubanga*, “Minority opinion on the “Decision giving notice to the parties and participants that the legal characterization of facts may be subject to change in accordance with Regulation 55(2) of the Regulations of the Court”, (ICC-01/04-01/06), 17 July 2009
- *Prosecutor v. Lubanga*, “Defence Appeal against the Decision of 14 July 2009 entitled Decision giving notice to the parties and participants that the legal characterization of the facts may be subject to change in accordance with Regulation 55(2) of the Regulations of the Court”, (ICC-01/04-01/06), 10 September 2009.
- *Prosecutor v. Lubanga*, “Clarification and further guidance to parties and participants in relation to the “Decision giving notice to the parties and

participants that the legal characterization of the facts may be subject to change in accordance with Regulation 55(2) of the Regulations of the Court”, (ICC-01/04-01/06), 27 August 2009.

- *Prosecutor v. Lubanga*, “Judgment on the appeals of Mr. Lubanga Dyilo and the Prosecutor against the Decision of Trial Chamber I of 14 July 2009 entitled "Decision giving notice to the parties and participants that the legal characterization of the facts may be subject to change in accordance with Regulation 55(2) of the Regulations of the Court”, (ICC-01/04-01/06 OA 15 OA 16), 8 December 2009
- *Prosecutor v. Lubanga*, “Prosecution’s Submissions to Trial Chamber’s Clarification and further guidance to parties and participants in relation to the ‘Decision giving notice to the parties and participants that the legal characterization of the facts may be subject to change in accordance with Regulation 55(2) of the Regulations of the Court”, (ICC-01/04-01/06-2095), 31 August 2009.
- *Prosecutor v. Lubanga*, “Clarification and further guidance to parties and participants in relation to the "Decision giving notice to the parties and participants that the legal characterization of the facts may be subject to change in accordance with Regulation 55(2) of the Regulations of the Court”, (ICC-01/04-01/06-2093), 27 August 2009.
- *Prosecutor v. Lubanga*, “Prosecution’s Document in Support of Appeal against the “Decision giving notice to the parties and participants that the legal characterization of the facts may be subject to change in accordance with Regulation 55(2) of the Regulations of the Court and urgent request for Suspensive effect”, (ICC-01/04-01/06), 14 September 2009.
- *Prosecutor v. Lubanga*, “Defence Appeal against the Decision of 14 July 2009 entitled Decision giving notice to the parties and participants that the legal characterization of the facts may be subject to change in accordance with Regulation 55(2) of the Regulations of the Court”, (ICC-01/04-01/06), 10 September 2009.
- *Prosecutor v. Lubanga*, “Observations from the Legal Representatives of the Victims in response to the documents filed by the Prosecution and the Defence in support of their appeals against the Decision of Trial Chamber I of 14 July 2009”, (ICC-01/04-01/06), 23 October 2009.
- *Prosecutor v. Lubanga*, “Joint Application of the Legal Representatives of the Victims for the Implementation of the Procedure under Regulation 55 of the Regulations of the Court”, (ICC-01/04-01/06), 22 May 2009.
- *Prosecutor v. Lubanga*, “Trial Chamber granted leave to the Prosecution and to the Defence to appeal the Decision on two grounds”, (ICC-01/04-01/06-2107), 3 September 2009.
- *Prosecutor v. Lubanga*, “Judgment pursuant to Article 74 of the Statute”, (ICC- 01/04-01/06-2842), 14 March 2012.

- *Prosecutor v. Lubanga*, “Decision on the Confirmation of the Charges”, (ICC-01/04-01/06), 29 January 2007.
- *Prosecutor v. Lubanga*, “Case Information Sheet”, (ICC-01/04-01/06), 16 September 2009.
- *Prosecutor v. Lubanga*, “Decision on the Prosecutor’s Application for a Warrant of Arrest”, (ICC-01/04-01/06-8-US-Corr), 10 February 2006.
- *Prosecutor v. Lubanga*, “Trial Transcript”, (ICC-01/04-01/06), 26 January 2009.
- *Prosecutor v. Lubanga*, “Trial Transcript”, (ICC-01/04-01/06), 14 July 2009.
- *Prosecutor v. Lubanga*, “Prosecution’s Further Observations Regarding the Legal Representatives’ Joint Request Made Pursuant to Regulation 55”, (ICC-01/04-01/06-1966), 12 June 2009.
- *Prosecutor v. Lubanga*, “Prosecution’s Response to the Legal Representatives’ “Demand conjointe des représentants légaux des victimes aux fins de mise en oeuvre de la procédure en vertu de la norme 55 du Règlement de la Cour”, (ICC-01/04-01/06-1918), 29 May 2009.
- *Prosecutor v. Lubanga*, “Defence Response to the ‘Joint Application of the Legal Representatives of the Victims for the Implementation of the Procedure under Regulation 55 of the Regulations of the Court’ of 22 May 2009 and to the ‘Prosecution’s Response to the Legal Representatives’ “Demande conjointe des représentants légaux des victimes aux fins de mise en oeuvre de la procédure en vertu de la norme 55 du Règlement de la Cour of 12 June 2009””, (ICC-01/04-01/06-1975), 19 June 2009.
- Redress, “Victims; Perpetrators or Heroes?: Child Soldiers before the International Criminal Court”, The Redress Trust, 2006.